

Pedagogikada jazolash metodlari

Guliston davlat pedagogika instituti
Pedagogika yo‘nalishi 1-kurs talabasi
A‘zamova Marjona Ibrohimovna

Annotasiya: Ushbu maqolada pedagogikada jazolash metodlarini qo‘llash orqali ushbu metodning qanchalik samarali yoki samarasizligi haqida.

Kalit so‘zlar: jazolash, metod, ta‘lim, tarbiya, pedagog, o‘quvchi, usul, jarayon, bola, vosita, Arastu.

Kirish

Tarbiya vositalaridan foydalanish doimo unga muvofiq keluvchi tarbiya metodlaridan foydalanishni taqozo etadi, chunki ular yordamida ong, his-tuyg‘u, xulq-atvor tarkib toptiriladi. O‘quvchining turli ko‘rinishdagi faoliyati uyushtiriladi. Bugungi kunda tarbiya jarayonida axborot va texnika vositalaridan foydalanishga alohida diqqat-e‘tibor qaratilmoqda. Ulardan maqsadga muvofiq va samarali foydalanish o‘quvchilarning ma‘naviy kamol topishiga olib keladi. Arastuning aytishicha, tarbiyachining o‘zi tarbiya ko‘rgan, insoniy fazilatlarni egallagan bo‘lishi darkor. “Shuni bilingki, - deydi Arastu, ta‘lim –tarbiya bilan shug‘ullanuvchi odam o‘zi tarbiya ko‘rmagan bo‘lsa ,boshqalarni tarbiya qilolmaydi. Xulqi yaxshi kishi boshqalarni yaramas va iflos ishlarga boshlay olmaydi. Agar , sen o‘quvchingni tarbiya qilmoqchi bo‘lsang, avval o‘z ruhingni yaxshilashdan boshla . Mabodo, o‘zgalar aybini ixtiyor etmoq istasang, bundan oldin o‘z nafsingni nuqson va illatlardan tozalashing zarur. Ammo ko‘zi ojiz kishi qanday qilib ko‘rga yo‘l ko‘rsata oladi? Xor va tuban kishi boshqalarga obro va qadr-qimmat ato qila oladimi?” Jazo berish metodlari- bu o‘quvchilarning xatti-harakatiga salbiy baho berishdir. Jazo berish noma‘qul xatti-harakatlarning oldini olish, axloq tuzatishi, jamoa oldida uyalishi o‘zini gunohkor deb bilish hissini uyg‘otishi mumkin. Jamoa tomonidan yoki uni qo‘llab-quvvatlashi asosida jazo metodlari ham xilma-xil bo‘lib, ular jumlasiga tanbeh berish, koyish , uyaltirish , qizartirish, xatti- harakatlarni jamoa oldida o‘rtasida muhokama etish, muayyan faoliyatdan chetlatish va boshqalar kiradi. Tarbiya vositalaridan foydalanish doimo unga muvofiq keluvchi tarbiya metodlaridan foydalanishni taqozo etadi, chunki ular yordamida ong, his- tuyg‘u, xulqatvor tarkib toptiriladi.

Adabiyotlar tahlili va Metodologiyasi

Ullibibi Jumanazar qizi Ozodova o‘zining tarbiya metodlari nomli maqolasida shunday fikrlar keltirgan: Tanbeh berish - eng muhim jazo chorasi. O‘qituvchi o‘quvchiga yuzma-yuz turib tanbeh beradi, buni kundaligiga yozib qo‘yish mumkin. Uyaltirish - o‘quvchining ma‘lum xatti-harakatlariga jamoa yoki uning tarbiya uchun mas‘ul bo‘lgan subyektlar (ota-onalar, vasiylar, jamoatchilik vakillari vaboshqalar) oldida baho berish. Odanming eng nozik sezgilaridan biri uyat, or-nomus va sharmhayodir. Insonda izzat-nafs, odamiylik qancha kuchli bo‘lsa, avvalo, o‘zini hurmat qilsa, unda or-nomus, uyat shunchalik kuchli bo‘ladi. Bolalami tarbiyalashda shu his-tuyg‘ulami ehtiyotkorlik bilan o‘stirish lozim, lekin hadeb uyaltiraverish va qizartiraverish yaramaydi. Bundan oqilona va o‘z o‘mida foydalanish kerak, shundagina ijobiy natijaga umid qilish mumkin. Metodlar o‘ziga xos xarakteriga ko‘ra ishontirish, mashq, rag‘batlantirish va tanbeh berishga bo‘linadi. Mazkur holatda metodning umumiy xarakterli belgisi o‘ziga xoslikni, qo‘llanishga yaroqlilikni aks ettiradi. Bu tasnifga metodlarning ko‘proq umumlashganligi bilan ajralib turuvchi tarbiyaning umumiy metodlari mustahkam tutashib ketadi. U o‘zida ishontirish, faoliyatni tashkil etish, o‘quvchilarning xulqatvorini rag‘batlantirish metodlarini qamrab oladi. I.S. Mariyenkonning tasnifida tarbiya metodlari guruhlari quyidagicha nomlanadi: tushuntirishli-reproduktiv, muammoli vaziyatli, o‘rgatish va mashq metodlari, rag‘batlantirish, to‘sqinlik qiluvchi, boshqarish, o‘zini-o‘zi tarbiyalash. Tarbiyalanuvchilarga ta‘sir etishi natijalariga ko‘ra metodlarni ikki guruhga bo‘lish mumkin: 1. Axloqiy me‘yorlar, motivlarni hosil qilishga, tasavvur, tushuncha, g‘oyalarni shakllantirishga ta‘sir etuvchi.

2. Xulq-atvorning u yoki bu turini aniqlaydigan odatlarni hosil qilishga ta‘sir etuvchi.

Kamola Sodiqjon qizi Ismanova ham o‘z maqolasida quyidagilarni keltirib o‘tgan: Tarbiya metodlari – pedagog-o‘qituvchilarning o‘quvchilarga ta‘sir ko‘rsatish usullari, vositalari, tarbiyalanuvchilarga barkamol shaxs xislatlarini singdirish maqsadida tarbiya jarayonini pedagogik jihatdan masadga muvofiq tashkil etish yo‘llaridir. Tarbiya metodlari bola shaxsini har tomonlama kamol toptirish maqsadi bilan belgilanadi va tarbiya jarayoniga taalluqli ko‘pgina tarbiyaviy ta‘sirlarni o‘z ichiga oladi. Tarbiya metodlari ijtimoiy jamiyat tomonidan ta‘lim muassalari oldiga har tomonlama barkamol, erkin ijodkor, mustaqil fikr egasi bo‘lgan shaxsni tarbiyalash vazifalari belgilanadi.

Muhokama

Jazolash-bu tarbiyalanuvchilarning xatti-harakati va faoliyatiga salbiy baho berishdir. Jazo ham o`quvchining va butun sinf manfaati uchun qo`llanadigan oxirgi tarbiya metodi. Jazo choralarini qo`llashda jismoniy jazo: urish, kaltaklash mumkin emas, bolani qo`rqitish, g`azablantirish ham yaxshi natija bermaydi, o`quvchi qo`rqanidan yolg`on gapirishga o`rganadi, ikkiyuzlamachi bo`lib qoladi. Maktablarda qo`llashi mumkin bo`lgan jazo choralariga quyidagilar kiradi: Tanbeh berish eng yengil jazo chorasidir. O`qituvchi bolaga yuzma-yuz turib tanbeh beradi, buni kundaligiga yozib qo`yish mumkin. Ogohlantirish-noma`qul xatti-harakatlarning oldini olish uchun qo`llaniladi. Hayfsan berish-agar tanbeh va ogohlantirish kutilgan natijani bermasa, o`quvchi belgilangan intizomni buzaversa, o`quvchining aybi qay darajada va uning intizomni qanday sharoitda buzganini e`tiborga olib, unga hayfsan e`lon qilish mumkin. Uyaltirish-qizartirish. Odamning eng nozik sezgilaridan biri uyat, or-nomus, sharm-hayodir. Odatda odamda izzat-nafs, odamiylik qancha kuchli bo`lsa, avvalo o`zini hurmat qilsa, unda or-nomus, uyat shunchalik kuchli bo`ladi. Bolalarni tarbiyalashda shu hislarni ehtiyotkorlik bilan o`stirish lozim, lekin hadeb uyaltiraverish va qizartiraverish yaramaydi. Bundan oqilona va o`z o`rnida foydalanish kerak, shundagina ijobiy natijaga umid qilish mumkin. Jazo yaxshi o`ylab qo`llanishi lozim, qiziq ustida tinimsiz jazolash ham mumkin emas. Jazolar yakka karakterli, ya`ni bitta bo`lsin, o`quvchilarning aybiga mos, muvofiq bo`lsin, tez-tez qo`llanilmasin, jazolanuvchi ongida jazoni haqqoniy ekanligi aniq bo`lsin va ular o`z ayblarini sezsinlar. Jamoda muhokama qilish va jamoa tomonidan qo`llab-quvvatlangan jazo berilsa, uning ta`sir kuchi yana oshadi. Barcha hollarda ham jazo tarbiyalanuvchining jismoniy va ruhiy azob-uqubatlarga solmasligi, uni taxqirlamasligi, sha`nini bukmasligi kerak.

Natija

Tarbiya metodlari sharoitni, vaqtni, shuningdek, o`zaro bir-biriga ta`sirini hisobga olgan holda qo`llash maqsadga muvofiq tarbiya metodlari, tarbiya vositalari bilan juda yaqin aloqada hatto, bir-biriga singib ketgan bo`lsada, ular bir-biridan farq qiladi. Tarbiya vositalariga tarbiyaning maqsadga muvofiq tashkil qilingan faoliyat turiga kiradi. O`yin, o`quv mehnati, sport va boshqa faoliyat turlari shunday vositalar hisoblanadi. Bundan tashqari tarbiya jarayonida turli predmetlar, moddiy va ma`naviy

madaniyat namunalari, axborot hamda texnik vositalardan ham tarbiya vositasi sifatida foydalaniladi. Chunonchi, ko‘rgazmali, o‘quv qurollari badiiy-ilmiy adabiyotlar, san’at asarlari, radio, televideniye, kompyuter, magnitofon, slaydo, shuningdek, kishilar ham tarbiya vositasi bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Tarbiya vositalaridan foydalanish doimo unga muvofiq keluvchi tarbiya metodlaridan foydalanishni taqozo etadi, chunki ular yordamida ong, his-tuyg‘u, xulq-atvor tarkib toptiriladi. O‘quvchining turli ko‘rinishdagi faoliyati uyushtiriladi. Bugungi kunda tarbiya jarayonida axborot va texnika vositalaridan foydalanishga alohida diqqat-e’tibor qaratilmoqda. Ulardan maqsadga muvofiq va samarali foydalanish o‘quvchilarning ma’naviy kamol topishiga olib keladi. Yuqorida bildirilgan mulohazalarga tayangan holda mavzu yuzasidan quyidagi xulosalarga kelish mumkin.

Xulosa

Xulosa o‘rnida shuni aytish joizki, jazolash metodini ham o‘z o‘rnida, o‘z vaziyatida qo‘llash joiz. Tarbiya ta‘lim berish bilan mustahkam aloqada bo‘lgani holda o‘ziga xos qonuniyatlarga ega. Ta‘lim-tarbiya yaxlit pedagogik jarayondir. Lekin ular bir- biriga aynan o‘xshash emas. Tarbiya jarayoni murakkab jarayon bo‘lib, u uzoq davom etadi hamda uning natijasini ko‘rish qiyinroq kechadi. Bolalarni tarbiyalash ular tug‘ilgan vaqtdan boshlanadi va muntazam ravishda ta‘lim berish bilan birga olib boriladi. Bolaning o‘sishi va tarbiyasi uning faoliyati jarayonida amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. M.Qurbonov. Ijtimoiy pedagogika.-Toshkent, 2003,41-b
2. J.Hasanboyev. Pedagogika ,-"Noshir" Toshkent,2011,130-b
3. B.X. Xodjayev. Umumiy pedagogika nazaryasi va amalyoti. Toshkent,2017
4. I.Inoyatov, A.Musulmonov ,I.Ro‘ziyeva , X. Usmonboyeva. Toshkent, 2016
5. B.X.Xodjayev "Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti". Toshkent – 2017, "Sano-standart" nashriyoti.
6. Mirziyoyev Sh. "Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz". Toshkent: "O‘zbekiston" NMIU, 2017.
7. Karimov I.A. "Barkamol avlod orzusi" . Toshkent: Sharq, 1997